

Yakın Dönem Türkiye Çalışmalarında Olanaklar ve Sınırlılıklar Açısından İngiliz Arşivleri

Cengiz KARTIN

Doç. Dr.

Erciyes Üniversitesi

ckartin@erciyes.edu.tr

 0000-0003-3457-6916

Öz: İnsanoğlunun geçmiş ve gelecek arasında bir arayış içerisinde olması aslında nereden geldiğini ve nereye gittiğini anlamaya dönük bir çabanın ürünü olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu çabanın geçmiş kısmında arşivler bütün insanlık için vaz geçilmez bir öneme sahiptir. Çalışma, bu önemin farkındalığına bir katkı sunmak adına İngiliz Ulusal Arşivi, İngiliz Milli Kütüphane Arşivi, Kraliyet Coğrafya Topluluğu Arşivini olanaklar ve sınırlılıklar bağlamında ele almayı hedeflemektedir. İngiliz Ulusal Arşivi, XI. yüzyılın son çeyreğine kadar giden ilk arşiv belgesi ile dünyanın en kapsamlı ve büyük arşivlerinden biri belki de en büyüğüdür. Arşiv binasının Londra'da olması araştırmacılara araştırabilecekleri konuları rahatlıkla bulabilme fırsatı oluşturmaktadır. Benzer bir fırsat hem İngiliz Coğrafya Topluluğu'nun hem de İngiliz Milli Kütüphane'nin arşivi için de geçerli bir durumdur. Yalnız burada birbirinden farklı işleyişler, olanaklar ve sınırlılıklar mevcuttur. İngiliz Ulusal Arşivi'nin devletin resmî yazışmalarını bünyesinde barındırması, Kraliyet Coğrafya Topluluğu'nun seyyahların gözlemlerini bünyesinde toplaması ve İngiliz Milli Kütüphanesi'nde el yazmaları başta olmak üzere nadide pek çok kitaba yer verilmesi İngiliz arşivlerini benzerlerinden ayıran temel özelliklerdir. Yalnız söz konusu kurumların her birinin kendine özgü çalışma koşulları mevcuttur. Bu nedenle makale, İngiliz arşivlerinde gerçekleştirilecek olan bir araştırmanın olanaklarını, sınırlılıklarını Türkiye dosyaları üzerinden değerlendirme iddiasındadır. Diğer arşivler ise kendi konuları itibarıyla genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Ulusal Arşivi, Kraliyet Coğrafya Topluluğu, İngiliz Milli Kütüphanesi, Arşiv, Türkiye

Possibilities and Limitations of the British Archives in the Study of Recent Türkiye

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi:

26.05.2024

Kabul Tarihi:

11.06.2024

Abstract: The fact that human beings are in a search between the past and the future should be considered as a product of an effort to understand where they come from and where they are going. In the past part of this endeavor, archives have an indispensable importance for all humanity. In order to contribute to the awareness of this importance, the study aims to examine the The National Archives, Royal Geographical Society Archives and British Library Archives in the context of possibilities and limitations. The National Archives is one of the most comprehensive and largest archives in the world, perhaps the largest, with the first archival document dating back to the last quarter of the eleventh century. The fact that the archive building is located in London creates an opportunity for researchers to easily find the subjects they want to research. A similar opportunity exists for the archives of both the Royal Geographical Society and British Library. But there are also different processes, opportunities and limitations. The fact that the The National Archives contains the official correspondence of the state, Royal Geographical Society collects the observations of travelers, and British Library contains many rare books, especially

manuscripts, are the main features that distinguish British archives from their peers. However, each of these institutions has its own unique working conditions. For this reason, the article claims to evaluate the possibilities and limitations of a research to be conducted in the British archives through the Turkish files. Other archives are subjected to a general evaluation in terms of their own positions.

Keywords: The National Archives, Royal Geographical Society, British Library, Archive, Türkiye

Extended Summary

Purpose

Many important events have taken place in the period from the emergence of mankind on the stage of history to the present day. With the recording of these processes, archives have emerged as a tool to be used in the construction of the future.

The British archives, which date back to the XIth century, are a product of the process described above. The British, who have some of the richest archives in the world, have established a system that has spread this wealth all over the world, especially since the XIXth century.

In this study, the possibilities and limitations of the British archives under three main headings are evaluated through the files of Türkiye in the recent period. The British Archives, the British Library Archives and the Royal Geographical Society were taken into consideration for this evaluation. A general evaluation of the working possibilities, limitations and opportunities of all three institutions has been made for researchers who will study Türkiye in the recent period. The main purpose here is to explain the systematics of working in British archives and to guide researchers before going to England. While the article explains what awaits the researchers if they act legally, it does not deal with the activities in Türkiye to keep some illegal ways of obtaining documents.

Method

First of all, the methodology used in this study consists of observation and experience sharing. During the studies conducted in 2012, 2014, 2015 and 2018 at The National Archives, the British Library and the Royal Geographical Society, the functioning, hierarchy, capabilities and limitations of the archives were evaluated through one-to-one observation. In addition, how the scanning method will be applied in these archives is explained through the specific Turkish files.

Among the archives analyzed, The National Archives was evaluated in more detail. Here, the archive's capacity, facilities and possibilities were decisive. The box catalogs, printed catalogs, microfilms and online records available here were evaluated by explaining them through examples.

For the British Library, the availability of manuscripts and the richness of the book section are discussed through the Turkish files. The current working difficulties are also examined. The possibilities of the British Library are explained through the works of F. R. Maunsell, who was an elaborator of the British consular system.

The rich archive of the Royal Geographical Society, which serves researchers as a private institution with a narrower scope than the National Archives and the British Library, especially for the impressions of travelers, is also discussed through examples.

Results and Discussion

The National Archives is one of the world's largest archives, open five days a week to researchers from all over the world. The archive opens at 09:00 on Tuesday and Thursday until 19:00 and on Wednesday, Friday and Saturday until 17:00. The institution has a very fast and efficient system, and its research facilities are extensive.

Since the 1990s, researchers have preferred to take photographs at zero cost in the archive, where photography or photocopying services are available. In the archive, where each researcher is allowed to keep 21 files, researchers can access the most detailed information from printed catalogs. In the system where box catalogs are subjected to a more general classification method than printed catalogs, online records represent the most general ones.

The microfilms in the archive consist of the parts of the records of the pre-nineteenth century that have been transferred to microfilm. It is quite difficult to conduct a study here. From using the camera to examining each microfilm individually, researchers face a series of problems.

Despite the fact that the fund codes of all the records available in the archive have been digitized, the online records are subjected to a more general classification than all other sources. In fact, this situation is both a gain and a serious loss of time for the researcher. The main reason for the gain stems from the classification method of the archive. If a person working in the archive, where a classification method that includes different subjects is generally determined, returns to his/her country, he/she will have documents on many different subjects. However, the most important problem encountered here is the reliability of the documents. As the unsinkable country of the nineteenth century, the British recorded not only political and economic developments but also social analysis, education and health issues. Although the archive is quite rich in terms of document density and many of the information provided here has the potential to be accurate when the details are considered, it is a requirement of analytical thinking that information that cannot be compared locally should be met with caution.

The second largest of the British archives is the archive of the British Library. The presence of rare manuscripts, the richness of the map department and the presence of unique books that cannot be found anywhere else in the world

make the institution a very good place. Despite all these positives, the institution is extremely cumbersome and its staff is no more helpful than the staff of The National Archives. In addition, the institution's prestige is at odds with the fact that researchers have to make their requests first, requests before noon are often left until the afternoon, and orders after noon are postponed until the next day.

While the National Archives and the British Library are state institutions, the Royal Geographical Society is a private organization. Here, researchers are served in a narrower area compared to the other two institutions. Photocopying services are also quite expensive in this institution where researchers are not allowed to take photographs. The superiority of this institution over the other two is the existence of journals that collect the notes of travelers.

Conclusion

The National Archives, the British Library and the Royal Geographical Society are among the largest and most comprehensive archives in the world. The resources available in all three institutions are extremely valuable for research on the history of Türkiye in the recent period.

The National Archives provides the fastest and most efficient service of all three institutions. It is immediately distinguished from the other two institutions by the unique documents it holds and the helpfulness of its staff. The freedom given to researchers to take photographs is extremely important here. For a researcher who takes an average of 3,000 photographs per day, the fact that 30,000 photographs will be available for a research to be conducted within 10 working days is very important.

The British Library and the Royal Geographical Society have unique characteristics. The British Library is a unique institution in terms of its unique artifacts and books, while the Royal Geographical Society is a very important institution in terms of its collection of travelers' notes.

Giriş

İnsanoğlunun dünya sahnesinde çıkışından günümüze değin binlerce yıl geçmiştir. Bu geište insanın kendisinden öncekini merakı önce sözlü anlatımlar ve görsel öğelerle daha sonra ise yazılı belgelerle kayıt altına alınmıştır. Mezopotamya ve Mısır özelinde gerçekleştirilen yazılı kayıtların profesyonel bir hal alması ise orta zamanlara tesadüf etmektedir. Söz konusu zaman diliminde pek çok devlet ve millet aidiyet unsurunu canlı tutmak buna ilave olmak üzere geçmiş ile bağını koparmamak adına arşivlere önem vermişlerdir.

İngilizlerin orta zamanlardan itibaren kilise kayıtlarının muhafaza edilmesi ile başlattıkları arşiv kayıtları, önce Coğrafi Keşifler ardından da Sanayi İnkılâbının getirdiğı zenginlikle birlikte oldukça kapsamlı hale gelmiştir. Söz

konusu kapsam, dünyanın her yerine, iklimine, kültürüne aşına olan bir yapıyı da beraberinde kayıt altına almıştır (İnan, 2012: 482).

Sanayi İnkılâbının getirmiş olduğu üstünlüğü Kraliçe Victoria (1837-1901) döneminde zirveye taşımış olan İngilizler, arşivcilik alanında da oldukça iyi bir konum elde etmişlerdir. Matbaanın henüz tam anlamı ile hayatın tüm alanında kullanılmadığı dönemlerde el yazmalarının kayıt altına alındığı görülmektedir. Söz konusu kayıtların muhafaza edilmesi oldukça zor ve masraflı bir durumken İngilizler bu kayıtların muhafazasındaki zorluğu mikrofilmlere taşımak suretiyle aşmışlardır. Matbu olarak tutulmuş kayıtlarda ise genellikle orijinal belgelerin araştırmacılara direk verilmesi usulü benimsenmiştir. Başta Türkiye ve Katar olmak üzere bazı ülkelerin benimsemiş olduğu arşiv belgelerinin dijital ortama aktarılması işi ise İngilizler tarafından tercih edilmemiştir.

Arşivcilikte kendi kurallarını koyan İngilizler için aslında birbirinden farklı usullerin de benimsendiği anlaşılmaktadır. Çalışmada The National Archives, British Library ve Royal Geographical Society kurumlarının ele alınması dolayısıyla söz konusu usullerin nerelerde farklı ve benzer yanlarının olduğu kadar araştırmacılar için çalışma koşulları da oldukça önemlidir. Konunun daha anlaşılabilir bir çerçeveye sahip olabilmesi açısından İngiliz Ulusal Arşivi'nde Türkiye dosyaları üzerinden yakın dönemlerde yapılan araştırmalar sistematik bir şekilde irdelenmiştir. Yakın dönemler için Türkiye dosyaları üzerinde bir inceleme Milli Mücadele dönemi özelinde gerçekleştirilmiştir.

British Library olarak bilinen Milli Kütüphane ise kendine has bir çalışma sistematiğine sahiptir. Ulusal Arşive göre daha hantal bir yapının varlığı hemen hissedilirken burada mevcut olan el yazmaları ve bazı kayıtlar dünya üzerinde ya tek nüshası olan ya da çok ender bulunan kayıtları bünyesinde barındırması açısından oldukça zengin bir görünüm arz eder.

Sanayi İnkılabının getirdiği teknik üstünlüğü kişiler özelinde azimle birleştiren İngilizler, doğu olarak tanımladıkları coğrafyalara pek çok seyahat icra etmişlerdir. Bu seyahatler kimi zaman elçilik, konsolosluk gibi resmî görevler olarak tarihe geçerken kimi zaman da bir seyyahın notları olarak ya da hatıraları olarak kayıt altına alınmıştır. Söz konusu kayıtlar Kraliyet Coğrafya Topluluğu'nun Arşivi'nde ve dergilerinde kayıt altına alınmıştır.

İngilizlerin tüm dünyaya yaydıkları araştırma, inceleme ve keşfetme gayretlerini kimi araştırmacılar sadece petrole odaklı bir yaklaşımın ürünü olarak değerlendirmişken (Mejcher, 1976; Helmut, 1972: 377-391; William, 1981: 517-540; Maunsell, 1897: 528-532; TNA, *FO 371/9006*: 209); kimi araştırmacılar ise bunun siyasi, sosyal, ekonomik yönüne ağırlık veren bir yaklaşımı benimsemişlerdir (Cohen, 1976; Kennedy, 1984: 9; Kaymaz, 2006; Darwin, 1999: 162; Silverfarb, 1986). Her iki yaklaşımın da kendi içerisinde doğruları mevcuttur. Yalnız burada hangi saikin daha baskın olduğu zaman, yer ve kişi özelinde farklılıklar arz etmektedir. Söz konusu bu farklılıkları arşivlerin mahiyetinde de gözlemek mümkündür. Söz konusu üç arşivde de çalışma yapmak isteyen bir araştırmacı için yukarıda sıralanmış olan nedenler bir tarafta tutulmak suretiyle araştırmanın nasıl icra edileceği, karşılaşılabilecek güçlükler, sınırlılıklar, fırsat ve imkânlar bir arada değerlendirilmiştir.

İngiliz Ulusal Arşivi (The National Archives)

Resim 1. The National Archives (İngiliz Ulusal Arşivi)

İngiltere'nin başkentinde (Kew Gardens'ta) bulunan İngiliz Ulusal Arşivi, İngilizlerin bütün resmî yazışmalarının muhafaza altında tutulduğu kompleks bir yapıdır. İlk kayıtların XI. yüzyıla kadar gittiği arşiv, 1786 tarihinde toplu şekilde bir arşiv oluşturma düşüncesi ile teşkil edilmiş; 1838'de dağınık olarak tutulan kayıtların bir yerde toplanması düşüncesi 1851'de arşive ait bir bina yapımı ile *Public Record Office* ismi ile vücut bulmuştur (Ersoy, 1955: 125). Günümüzdeki mevcut konumuna ise (*The National Archives*) XX. yüzyılın ortalarında gelmiştir (Kurat, 1949: 1). Arşivin her türlü masrafı İngiliz devlet hazinesi tarafından karşılanır.

Yukarıda resmine yer verilen yapıya ulaşan bir kişinin resmî tatiller hariç olmak üzere Salı ve Perşembe günleri 09.00-19.00 arasında; çarşamba, cuma ve cumartesi günleri ise 09.00-17.00 saatleri arasında araştırma yapma imkânı mevcuttur. Arşivde araştırma yapacak olan bir araştırmacı öncelikle kayıt yaptırmalıdır. Kayıt için süresi geçerli pasaport ve bulunduğu ülkede ikametini kanıtlayıcı bir belgeye ihtiyacı bulunmaktadır. Burada kişinin adres bilgisini kendi ülkesinde kanıtlayıcı bir belge olmaması halinde arşivde herhangi bir şekilde çalışma olanağı bulunmamaktadır. Kayıt işleminin tamamlanmasının akabinde verilen çipli kimlik belgesi (Ek 1: Çipli Kimlik Belgesi) araştırma salonuna her giriş ve çıkışta güvenlik tarafından kontrol edilmektedir.

Arşivin içerisinde bulunan başta konsolos yıllıklarının bulunmuş olduğu kütüphane katı bütün araştırmacılara kimlik olmaksızın hizmet veren bir bölümdür. Ancak burada herhangi bir şekilde resmî belgelere erişim söz konusu değildir. Resmî belgelerin olduğu alana geçiş sadece çipli kimlik kartınız ve şeffaf poşetinizin kontrol edilmesi ile mümkündür. Her giriş ve çıkışta sıkı bir kontrol mekanizmasından geçtiğiniz güvenlik bölümünde araştırmacılar sadece laptop, fotoğraf makinesi, defter ve kurşun kalem ile araştırma salonuna giriş yapabilirler.

Su dahil olmak üzere araştırmacıların herhangi başka madde ile giriş yaptırılmamasının temelinde araştırmacılara orijinal belgelerin verilmesi yatmaktadır

Araştırmacıların karşılaşacağı sorunlarla ilgili bir danışmanın yer aldığı araştırma salonunda personel oldukça yardımsever bir görüntü sergiler. İngiltere devleti için bir prestij unsuru olarak değerlendirilen arşivin personeli hem çalışanların karşılaştıkları zorluklar için hem de araştırmacıların denetlenmesi için görevlendirilmişlerdir. 7/24 kamera sistemi ise salonların izlendiği bir sistem içerisinde belgelere herhangi bir zarar verilmesi durumunda araştırmacılar tamamen uzaklaştırmaya kadar gidecek bir dizi cezaya tabi tutulmaktadır ancak bu durumla oldukça nadir karşılaşılmaktadır.

Arşivde en kapsamlı bölüm Dışışleri Bakanlığı'nın kayıtlarının tutulduğu Foreign Office belgeleridir. Hava ve Savaş Bakanlığı kayıtları da yine oldukça önemli kayıtların tutulduğu birimlerdir. Bu durumu açıklamak adına arşivde yapılacak bir ön çalışma için ulusal arşivin çevrimiçi veri tabanında yapılacak bir araştırmada Türkiye anahtar kelimesi için yapılan bir taramada Dışışleri Bakanlığı 20.482, Savaş Bakanlığı ise 1.947 kayıt ile en fazla arşiv belgelerinin tutulduğu kısımlar olarak görülmektedir (TNA, Türkiye kelimesi sonuçları, 10.04.2024). Arşivin çevrimiçi olarak arşive üye olunması halinde ücretsiz bir şekilde resmî belgeleri indirmeye imkân veren bir de olanağı mevcuttur. Burada da toplam 1.540 kayıt ile Türkiye dosyası hayli önemli bilgileri havi bir kısım içermekle birlikte arşivin bütünü düşünöldüğünde bu sayı oldukça azdır.

Ulusal Arşivdeki Tasnif Metodu, Çalışma Olanakları ve Güçlükleri

Araştırma salonuna giriş yapan bir araştırmacı öncelikle hangi döneme ait bir araştırma yapacak ise ona göre bir çalışma metodu belirlemek zorundadır. Özellikle yakın dönem çalışmalar yapmak isteyen bir araştırmacı için burada oldukça fazla kaynak çeşitliliği ile karşılaşmak mümkünken; orta zamanlara doğru gidildikçe kaynak çeşitliliğinin tabii olarak azaldığı görülmektedir.

Arşivin kendi sistematığı içerisinde belirli fon kodlarının ve tasnif metodunun benimsendiği anlaşılmaktadır. Burada bütün dönemler için çevrimiçi kayıtlar başvuru niteliğine sahiptir. Başta bu kayıtlar olmak üzere arşivde şu tasnif metodu benimsenmiştir:

- Mikrofilmler,
- Kutu kataloglar,
- Basılı kataloglar,
- Çevrimiçi kayıtlar.

Mikrofilmlerin bulunduğu kısım neredeyse tamamen el yazmalarının mikrofilmlere aktarılmasından oluştuğu için burada ciddi bir İngilizce bilgisi olmaksızın araştırma yapmak mümkün değildir. Ayrıca söz konusu kayıtların hemen hemen tamamı 1800'lü yılların öncesine ait kayıtlardır. Yani burada orta ve yeni zamanlarda yapılacak bir araştırmanın icrası mümkündür. Oldukça az sayıda araştırmacının kullandığı bu kısımda gerekli ekipman arşiv tarafından sağlanmış olmasına rağmen; araştırmacı mikrofilmleri almak ya da fotokopi yaptırmak

istediği zaman ciddi bir bedel ödemek zorundadır. Söz konusu kayıtlarda yapılacak bir araştırma için burada birden çok zorluk mevcuttur. Bu zorlukları; mikrofilmlerin temini yoluna gidilmesi halinde ödenecek bedel, fotoğraf makinesi ile fotoğraflama yapmak istenmesi halinde uzayacak bir araştırma zamanı ve herhangi bir belge temini yoluna gidilmeden yapılacak bir araştırma için ise zaman kavramının normal araştırmaya göre kat be kat fazla olduğu bir durum olarak özetlemek mümkündür.

Kutu kataloglar için mikrofilm taramasına nazaran daha kolay bir araştırma imkânının olduğunu söylemek mümkündür. Buradaki kayıtlar 1906-1920 tarihleri arasında tasnif edilmiş fişlerden ibarettir. Her bir ülkenin isminin anahtar kelime olarak alındığı kataloglarda çok ayrıntıya gidilmeden bir tasnifleme yapılmıştır (Ek 2: Kutu Katalog Tasnifi Örneği). Burada araştırmacı daha genel bir tarama yapmak suretiyle araştırmasını sürdürmek zorundadır. Yalnız buradaki tasnif metodunun çevrimiçi kayıtlara nazaran daha ayrıntılı, basılı kataloglara göre ise daha genel düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır.

Basılı kataloglar bölümü arşivin bünyesinde en ayrıntılı tasnifin gerçekleştirildiği kısımdır. Burada 1920-1951 tarihleri arasında ülke odaklı bir tasnif metodunun benimsendiği görülmektedir. Burada en büyük zorluk ise fon kodlarının tespitinde gizlidir. Bahse konu kataloglarda ayrıntı mevcut olmakla birlikte zamanla arşivdeki tasnif metodunun değişmesinden kaynaklı olarak dosya fon kodunun bulunması oldukça zorlaşmıştır. Yakın dönem çalışma yapanlar için çevrimiçi kayıtların oldukça fazla olmasından kaynaklı pek de burada zahmete katlanılmadan daha pratik bir şekilde araştırmanın icra edildiği pek çok zaman görülmüştür. Burada zahmetli bir süreç araştırmacıyı beklemektedir. Söz konusu zahmetler, ülke konunun bilinmesinden, çevrimiçi fon kod aralıklarının tespitine ve akabinde dosya istemeye giden bir süreci ifade etmektedir.

Çevrimiçi kataloglar bölümü arşiv içerisinde en rahat araştırmanın icra edileceği kısımdır. Burada hem tarih hem de anahtar kelimenin farklılaştırılması suretiyle yapılacak olan araştırmada çok sayıda arşiv kaydına rastlamak mümkündür ancak burada temel sorun, hangi kaydın içeriğinin araştırmaya nasıl hizmet edeceğinin bilinmemesidir. Oldukça fazla sayıda belgenin varlığı, kayıtlar içerisinde istenilen kısmın bulunması gibi zorlukların mevcut olduğu bu bölümdeki kısıtlılıkların ortadan kaldırılmasının en kolay yolu tüm tespit edilmiş belgelerin temin edilmesi yolunun tutulması olmalıdır.

XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren fotoğraf makinelerinin araştırmacıların kullanımında olması ile İngiliz Ulusal Arşivi'nde çalışma imkânı oldukça genişlemiştir. Günlük 21 dosyanın kişinin üzerinde olmasına izin verildiği sistem içerisinde araştırmacı, fotoğraf makinesinin kalitesine ve çalışma hızına bağlı olarak ortalama 2.000-4.000 fotoğraf karesini temin edebilme imkânına sahiptir. Araştırma salonunda bütün bu işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için araştırmacının öncelikle bir koltuk numarasını seçmesi ve dosya düzenlemesi yapması gerekmektedir.

Günlük olarak rezerv edilen koltuk numaralarında ertesi gün yapılacak olan araştırmalar için kullanılabilme bir sonraki gün istenecek dosyanın arşivden çıkılmadan ya da gece 00.00 öncesinde talep edilmesi ile mümkündür. Söz konusu

bu durum yapılmadığı takdirde araştırmacının üzerinde bulunan dosyalar kutulardan alınmaktadır. Bu ise en az birkaç günlük kaybı beraberinde getirmektedir. Burada araştırmacı sabah erken saatlerinde danışmaya başvurmak suretiyle de birkaç günlük kaybı önleyebilmektedir. İngiltere'deki yaşam koşullarının oldukça pahalı bir durum arz etmesi nedeni ile arşivde yapılacak bir araştırmanın en kısa yoldan tamamlanması doğru olacaktır. Bunun için arşivdeki sistemin bilinerek çalışmaların icra edilmesi gerekmektedir.

Arşivdeki sistemde Türk arşiv sisteminden farklı bir tasnif metodu benimsenmiştir. Aşağıda Türkiye dosyaları üzerinden ayrıntılarına yer verilmiş olan bu sistem içerisinde araştırmacının fon kodunun gösterdiği dosyanın tamamını fotoğraflaması araştırmasının devamı adına daha pratik bir yol olarak görülmektedir.

Arşivde oldukça fazla sayıda belgenin temininde herhangi bir sıkıntı ile karşılaşılacakla birlikte burada en büyük temel sorun belgelerin güvenilirliği meselesidir. Bir başka sorun ise belgelerin doğru olarak kabul edilmesi halinde İngilizlerin kendi bakış açıları ile dünyanın dört bir yanından gelmiş olan araştırmacılara kendi tarihlerini İngilizlerin gözünden yazdırmalarının yolunun açılmış olmasında gizlidir.

Bir diğer sorun ise İngiltere'nin geçmişteki pozisyonundan kaynaklı oldukça sistematik bir çalışma icra etmesine rağmen, ele alınan coğrafya, kimlik ya da toplulukların bu denli sistematığe sahip olmamasıdır. Yani burada belgelerin karşısına koyacağınız yerli arşiv belgelerinin özellikle sosyal çözümleme içeren belgelerde ciddi bir boşlukla karşılaşmış olmasıdır.

Türkiye Dosyaları Üzerinden İngiliz Ulusal Arşivine Bakış

Yukarıda da açıklandığı üzere İngiliz Ulusal Arşivi'nde Türkiye üzerine yapılacak bir araştırmada karşınıza oldukça fazla sayıda doküman çıkmaktadır. Sadece Türkiye anahtar kelimesi ile yapılacak bir araştırmada toplam 38.649 kayıt mevcuttur. Anahtar kelimelerin artırılması halinde bu sayının oldukça fazlaşacağı bilinenin ilanı hüviyetindedir. Burada kaba bir hesaplama yapıldığı takdirde şu şekilde bir tablo söz konusudur. Ortalama bir dosyanın 300 sayfalık bir bilgi ihtiva ettiği varsayılırsa $300 \times 38.649 = 11.594.700$ sayfalık bir kaydın olduğu görülmektedir. Bu kadar yüksek sayıda bir arşiv belgesinin içerisinde araştırma yapmak oldukça güç bir durum arz eder. O nedenle araştırmacının ne aradığını, nerede aradığını ve bunu nasıl bulacağını tespit etmesi oldukça önemlidir.

Yakın dönemler için araştırma yapacak bir araştırmacı için arşivde en büyük avantaj basılı kataloglar kısmıdır. 1920-1951 tarihlerini ihtiva eden bu kataloglarda oldukça ayrıntılı bir tasnif metodunun benimsendiği anlaşılmaktadır (1920 yılına ait bir örnek için bk. EK 3). Söz konusu tasnifin Türkiye'deki tasnif metoduna benzer olduğu hemen fark edilmekle birlikte burada en önemli ve temel farklılık; dosyanın fon kodu tespit edildikten sonra istenen belgenin diğer belgelerle birlikte araştırmacıya veriliyor olmasıdır. Yani araştırmacının tespit etmiş olduğu fon kodundaki dosya içerisinde sadece aranılan bilgi değil, başka diğer bilgiler de mevcuttur. Burada yapılacak bir ayıklama oldukça fazla zaman dilimi gerektireceği için dosyanın tamamının fotoğraflanmasının daha avantajlı

olduğu görülmektedir. Buradaki avantaj sadece istenilen bilginin temin edilmiş olması değil; üstelik farklı bilgileri de ihtiva eden bir kazanımın gerçekleştirilmiş olmasında gizlidir.

Söz konusu durumu örneklemek için “Mustafa Kemal Pasha” anahtar kelimesi ile yapılacak bir araştırmada online kayıtlarda sadece 4 kayıt tespit edilmiştir (TNA, Mustafa Kemal Pasha, 20.04.2024). Bunu “Mustapha Kemal” şeklinde tarattığınızda ise karşınıza 24 kaydın çıktığı görülmektedir (TNA, Mustapha Kemal, 20.04.2024. Dünyanın en büyük arşivlerinden biri olan İngiliz Ulusal Arşivi’nde Mustafa Kemal Paşa ile ilgili bu kadar az sayıda evrakın olması, işin doğasına ters bir durumdur. İşte o nedenle burada hem basılı katalog taraması hem de kutu katalog taraması yapmak son derece önem arz etmektedir. Kutu kataloglarının ve basılı katalogların tamamının online erişime açık olmaması ciddi bir sorundur ancak İngiltere’de arşivde çalışma imkânına sahip bir araştırmacı için bu bir sorun teşkil etmez.

Kutu kataloglar üzerindeki dosyalar üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa sadece 1918-1923 dönemi için yapılan küçük bir taramada Mustafa Kemal Paşa’nın isminin geçtiği toplam 54 kayıt tespit edilmiştir. Yalnız az önce de ifade edildiği gibi söz konusu tarama hızlı ve kaba bir taramadan oluşmaktadır. Bu dosyaların fon kodlarına bakıldığı vakit 33 dosya araştırmacıların karşısına çıkmaktadır (TNA, AIR 20/512; TNA, AIR 20/513, TNA, AIR 20/708; TNA, AIR 20/714; TNA, AIR 23/256; TNA, AIR 23/347; TNA, AIR 23/352; TNA, AIR 23/367; TNA, AIR 23/370; TNA, FO 141/806; TNA, FO 371/2221; TNA, FO 371/4159; TNA, FO 371/4161; TNA, FO 371/4192; TNA, FO 371/4193; TNA, FO 371/5042; TNA, FO 371/5046; TNA, FO 371/5051; TNA, FO 371/5055; TNA, FO 371/5063; TNA, FO 371/5069; TNA, FO 371/5089; TNA, FO 371/6342; TNA, FO 371/6343; TNA, FO 371/6347; TNA, FO 371/6353; TNA, FO 371/6464; TNA, FO 371/6469; TNA, FO 371/7781; TNA, FO 371/9120; TNA, FO 395/332; TNA, FO 608/275; TNA, WO 106/64.). Kayıtlar; Hava Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Savaş Bakanlığı arşivlerinde mahfuzdur. Bu dosyalardan sadece 3 örneklem seçilmek suretiyle konunun zorlukları ve imkânları noktasında bir analiz yapmak gerekirse şu şekilde bir tablo söz konusudur:

Hava Bakanlığı arşivlerinden seçilmiş olan dosya AIR 20/513 numaralı dosya olsun. Söz konusu dosya 407 sayfadan mürekkeptir. Dosya içerisinde 4 farklı yerde Mustafa Kemal Paşa konu edilmiştir. Konu edinilen yerlerin tespiti iki şekilde mümkündür. Bunlardan birincisi her konunun bittiği ve yeni bir konunun başladığı kısımlardan işin takibini gerçekleştirmek diğeri ise bütün bir dosyayı tamamen fotoğraflayıp tasnife ve ayırma daha sonra gitmek. Konunun daha anlaşılabilir olması açısından sadece birkaç örnekle durum açıklanmak istenirse şöyle bir tablo söz konusudur: öncelikle dosya içerisinde onlarca konu mevcuttur. Söz konusu konuların birbirinden bağımsız olması ya da birbiri ile bağlantılı olmaları her zaman mümkün değildir. Ele alınan dosya içerisinde Zaho’daki Kürt aşiretlerin durumları (TNA, AIR 20/513, 1919: 7), Noel’in başta Diyarbakır ve Mardin’de gerçekleştirdiği faaliyetler (TNA, AIR 20/513, 1919: 15; TNA, AIR 20/513, 1919: 37; TNA, AIR 20/513, 1919: 103; TNA, AIR 20/513, 1919: 105), 1919 tarihi itibarıyla Süleymaniye-Akra-Erbil-Nevanduz-Şırnak hattındaki Kürtlerle ilgili gelişmeler (TNA, AIR 20/513, 1919: 30; TNA, AIR 20/513, 1919: 61; TNA, AIR 20/513, 1919: 368) başta olmak üzere pek çok konu ele alınmıştır. Dosyanın 1919-1920

olaylarına hasredilmiş olması yıl bazında bir daraltmayı beraberinde getiren bir kolaylık olsa bile pek çok konunun ele alınmış olması, odaklanmış bir araştırma konusu için dezavantajdır.

Dosya içerisindeki Mustafa Kemal Paşa ile ilgili konular ise şu şekilde sıralanmıştır: 1919 yılı itibariyle Musul'daki gelişmelerde Mustafa Kemal Paşa ile Ajemi/Uceymi Paşa arasındaki münasebetler ve Ajemi Paşa'nın Musul yöresinde anti-İngiliz faaliyetleri (TNA, *AIR 20/513*, 1919: 57), Mustafa Kemal Paşa'nın Ruslarla görüşmesi (TNA, *AIR 20/513*, 1919: 64-66), Mustafa Kemal Paşa'nın çeşitli tarihlerde çeşitli makamlara göndermiş olduğu telgrafların tercümeleri (TNA, *AIR 20/513*, 1920: 241-249), çeşitli kaynaklardan beslenen ve Mustafa Kemal Paşa'nın da içerisinde olduğu grup ile ilgili çeşitli istihbaratlar (TNA, *AIR 20/513*, 1920: 366-367).

Sadece bu dosya içerisinde Mustafa Kemal Paşa hakkında bir araştırma yapacak olan bir araştırmacı için aslında hem kolaylıklar hem de ciddi zorluklar bulunmaktadır. Kolaylık kısmında her bir konunun tasnifinin birkaç cümle ile özetlendiği bölümlerin esas alınması halinde kaba bir tasnifle aslında istenilen bilgiye ulaşmak mümkün olmakla birlikte, işin önemli ve ayrıntılı olan kısımlarını gözden kaçırmak da mümkündür. Özellikle istihbarat raporlarının genel bir tasnif ile yapıldığı bir metot göz önünde tutulduğunda bu durumdan kaçınmak mümkün değildir. O nedenle İngiliz Ulusal Arşivi'nde yapılacak bir araştırma için en hızlı ve akıllıca çözüm araştırmacılara verilen dosyaların hemen fotoğraflanmak suretiyle tasnifin daha sonraya bırakılmasıdır.

Söz konusu tablo sadece Hava Bakanlığı Arşivleri için değil, benzer şekilde diğer bakanlık arşivleri için de geçerli bir durumdur. Söz konusu tabloyu desteklemek adına bir de Dışişleri Bakanlığı dosyaları üzerinden bir değerlendirme yapılmalıdır. Bunun için örneklem olarak seçilen FO 371/4159 numaralı dosya, 966 sayfan mürekkeptir. Yalnız burada Hava Bakanlığı Arşivi'nde olduğu gibi baştan sona bir dosya numaralandırması söz konusu değildir. Aslında Dışişleri Bakanlığı Arşivi'ne bakıldığında tek bir yöntem kullanılmak suretiyle numaralandırmanın yapılmadığı, aksine dosya içerisinde mevcut konulara göre tasnif edilmiş ayrı bölümlerin kırmızı şekilde damgalanmış ayrı numaralarının esas alındığı bir yöntemin belirlendiği görülmektedir. Yalnız hemen ifade etmek gerekirse burada ifade edilen husus da genel geçer değildir. Bazı dosyaların ilk sayfadan son sayfaya kadar numaralandırıldığı örnekleri de görmek mümkündür.

Eylül-Ekim 1919 yılına ait olayların takip edildiği dosya içerisinde özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın hareketlenmesinin dikkatle İngilizler tarafından takip edildiği anlaşılmaktadır. Dosyanın tamamının oldukça kapsamlı olması hasebiyle sadece birkaç örnek üzerinden konunun değerlendirmesi yapılacak olursa şu şekilde bir tablo söz konusudur: Öncelikle Damat Ferit Paşa hükümetinin Amirel De Robeck'e gelmek suretiyle Mustafa Kemal Paşa hakkında bazı önerileri ele alınmış (TNA, *FO 371/4159*, Eylül 1919; TNA, *FO 371/4159*, Ekim 1919); kendisinin Anadolu içlerinde bir hareketlenme oluşturmaya başladığı rapor edilmiştir (TNA, *FO 371/4159*, 7-9-17-22 Ekim 1919).

Savaş Bakanlığı kayıtları ise oldukça farklı bir durumdadır. Özellikle 1800'lü yıllarda tutulan kayıtların 1900'lerin başına gelinceye kadarki kısımlarının

büyük bir bölümü el yazmalarından oluşmaktadır. Yalnız diğer birimlerin arşivlerinden ayrılan en önemli fark, burada bulunan kitaplardır. Özellikle istihbarat elemanları tarafından hazırlanmış olan kimi dışişleri personelinin de içerisinde olduğu personelin kayıtları burada muhafaza altına alınmıştır. Bunlar içerisinde bir örneklem olarak seçilen WO 106/64 numaralı klasör ise hem el yazmalarının hem de matbu metinlerin bir arada olduğu bir dosyadır. Belgenin çoğu İngiltere'nin önce Sivas ve Trabzon'da konsolos yardımcısı akabinde de Van'da konsolosu olarak görev yapmış olan F. R. Maunsell'in el yazması raporlarından müteşekkildir. Dosya içerisinde Bohtan yöresindeki Kürt aşiretlerin durumları (TNA, WO 106/64, 1914: 1-2), Kuzey Filistin hakkında coğrafik rapor (TNA, WO 106/64, 1918: 9-22), Türk-İran sınırında son durum (TNA, WO 106/64, 1918: 52-61), Bağdat-Kirmanşah-Mendeli arasında ve Soma-Bandırma arasında yapılması planlanan demiryolu hattı (TNA, WO 106/64, 1918: 72-75; PRO, WO 106/64, 1918: 95-106, Doğu Anadolu'da Birinci Dünya Savaşı öncesinde nüfus verileri (TNA, WO 106/64, 1918: 210-213) ele alınan konular arasındadır. Konunun Mustafa Kemal Paşa özelinde değerlendirmesinde ise Mr. Picot'un Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa'yı ziyareti ele alınmıştır (TNA, WO 106/64, 1918: 360).

Savaş Bakanlığı Arşivi'nde yapılacak bir çalışmada genel konular hakkında bilgileri temin etmek bir nebze olsun Dışişleri ve Hava Bakanlığı arşivlerine nazaran daha kolayken, hassas ve önemli bilgileri temin etmek ciddi bir emek istemektedir. Burada çalışmak aslında genel bilgilerin toplanması açısından araştırmacılara son derece geniş imkânları beraberinde getirirken, buradan temin edilmiş bir bilginin diğer arşiv kaynaklarından da beslenmek suretiyle bir sonuca varılması daha doğru olacaktır.

British Library (İngiliz Milli Kütüphanesi)

Resim 2. British Library (İngiliz Milli Kütüphanesi)

Dünyanın en önemli ve en büyük kütüphanelerinden biri olan British Library, ilk defa 1753 tarihinde British Museum bünyesinde hizmet vermeye başlamıştır. 1969 tarihinde münhasır bir yapıda hizmet vermesinin kütüphane hizmetleri açısından daha isabetli olacağı düşünülmüşünden dolayı 1 Temmuz 1973 tarihinde günümüzde Londra'da bulunan 96 Euston Road'a taşınmıştır.

Araştırmacılara haftanın 6 günü hizmet veren kütüphanede araştırma yapmak isteyen araştırmacılar oldukça merkezi konumundan dolayı çok rahat bir şekilde ulaşabilmektedir. Pazartesi 10.00-20.00, Salı ve Çarşamba günleri 09.30-20.00, Cuma ve cumartesi günleri ise 09.30-17.00 saatleri arasında hizmet vermektedir. Yalnız British Library'nin her ne kadar açılış ve kapanış saatleri bu şekilde ise de harita, el yazmaları, Afrika-Asya çalışmaları grubunun bulunduğu bölümlerin kapanış saatleri 17.00'a sabitlenmiştir.

Söz konusu saatler dikkate alındığında aslında The National Archives'a bakarak daha farklı bir sistematiği olan kütüphanede çalışmanın en sıkıntılı yanı el yazmalarında gizlidir. Bir kısım belgenin hassasiyetle araştırmacılara verildiği ve fotoğraflanmasına izin verilmediği bu tür belgelerde araştırmacılar bütün bilgileri çıkarttıkları notlara yazmak durumundadırlar. Resmî sitesinde verilen bilgilere göre 250 yıldan fazla bir süredir dünyanın en büyük kütüphanesi konumunda olan British Library, her yıl ortalama 1.6 milyon ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır (British Library Kaynakları, 23.03.2024). 2023 yılında yaşanan siber saldırı neticesinde çevrimiçi erişimde Nisan 2024 itibariyle halen bazı kısıtlamaların olduğu anlaşılmaktadır.

British Library'de Çalışma Olanakları ve Güçlükleri

Kütüphanenin en sıkıntılı ve araştırmacılar açısından açmazı, sadece 7 belge ya da kaynağın istenmesine müsaade edildiği bir sistemle çalışmasıdır. 7 belgenin bir gün önceden düzenlenmesi halinde genellikle sabah 10'dan sonra araştırmacılara belgeler verilmekle birlikte bu saatten sonraki talepler ya öğleden sonraya kalmakta ya da diğer güne sarkmaktadır.

Kurumun Pazar günleri kapalı olması aslında bir dezavantajdır. Ancak bundan daha büyük bir dezavantaj kurumdaki hantallıktır. Güncel olarak 170.000.000'dan fazla kaynağın var olduğu kuruma her yıl ortalama 3.000.000 daha kayıt eklenmektedir. Bu denli büyük bir kaynağa ev sahipliği yapan kurumda ne yazık ki The National Archives'daki kadar hızlı, bir sorunla karşılaşılması haline sorun çözen bir yapı mevcut değildir. Kurumun hem işleyiş itibariyle yavaşlığı hem de personelinin çok da iş yapmaya gönüllü olmayan havası araştırmacıları kurumdan soğutmaktadır. Ayrıca Nisan 2023 tarihinde gerçekleştirilen siber saldırı British Library'nin çevrimiçi araştırma imkânlarını oldukça kısıtlamış durumdadır. Kurumun resmî web sitesinde vermiş olduğu bilgiye göre Nisan 2024 itibariyle halen sorun çözülememiştir. Bu denli köklü ve dünyanın saygın kütüphanelerinden birisi olarak kabul edilen British Library'deki sorunun çözülememiş olması aslında İngilizlerin dünya siyasetinde ve ekonomisinde kaybettikleri güçle doğrudan alakalı olsa gerektir.

Yapılacak olan bir araştırma için okuyucu salonlarına geçişte The National Archives'a nazaran daha kolay bir imkân oluşturulmuştur. Her bir salonun girişinde bulunan görevliye adınıza düzenlenmiş olan geçiş kartını göstermeniz yeterlidir. Tarafınızdan daha önce düzenlenmiş olan dosyaların tarafınıza verilmesi ise orada bulunan personel ile mümkündür. Personelden alınan dosya eğer hassas ise araştırmacıların ön kısımlarda bulunan ve görevliler tarafından

kontrol edildiği bölümlerde araştırmalarını sürdürmelerine müsaade edilmektedir.

Kütüphanenin fotoğraflama noktasında çok ciddi olmayan bazı kısıtlamaları mevcutsa da fotokopi hizmeti ile bu sorun aşılmaya çalışılmıştır. British Library'nin hantal yapısı burada da kendisini hissettirmektedir. Araştırmacıların kurum kartlarına yükledikleri ramakla fotokopilerin çekildiği sistemde makinenin zaman zaman bozulması ile ciddi zaman kayıpları yaşanmaktadır. 2018 tarihinde kurumda gerçekleştirilen çalışmalar da 2012, 2014 ve 2015 tarihinden farklı bir tablonun oluşmaması, İngilizlerin söz konusu bölümlere çok da önem vermeyen yaklaşımları ile açıklamak mümkündür.

Türkiye Dosyaları Üzerinden British Library Arşivine Bakış

Türkiye anahtar kelimesi üzerinden kurumun kataloglarında yapılacak bir araştırmada 29.572 kaydın araştırmacılara sunulduğu anlaşılmaktadır. Yalnız burada 24.228 kaydın sadece kitaplara ait olduğu, 1.676 kaydın ise haritalardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Söz konusu kayıtlar içerisinde yapılacak bir araştırmanın daha spesifik kelimeler üzerinden yapılmış olsa dahi ulusal arşiv kadar araştırmacılara yardımcı olacak bir tablosu söz konusu değildir.

British Library'de genelde Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu coğrafya, özelde ise Doğu Anadolu ile ilgili F. R. Maunsell tarafından tutulmuş pek çok kayda rastlamak mümkündür. Aslında söz konusu bu kayıtlar, Victorian dönemin (1837-1901) hem istihbarat kayıtları hem de politikaların oluşumunda kullanılan kaynaklar hüviyetindedir. Söz konusu arşivde Maunsell'in çalışmaları ağırlıklı olarak haritalar ekseninde gerçekleşmiştir (British Library, Maunsell).

Konunun anahtar kelime olarak Mustafa Kemal Paşa'ya getirilmesi halinde doğrudan sadece 13 kaydın olduğu görülmektedir. Yalnız burada iki hususu göz önünde tutmak bir zorunluluktur. Birincisi İngilizce-Türkçe kelimelerin İngilizce yazımlarında zaman zaman farklılıklar meydana gelmektedir. İkincisi ise her ne kadar anahtar kelime olarak Mustafa Kemal ifadesi seçilmek suretiyle yapılan aramada ciddi bir sonuçla karşılaşılmaıssa da anahtar kelimelerin farklılaştırılması halinde hayli önemli dokümanlarla karşılaşmak mümkündür.

Royal Geographical Society (Kraliyet Coğrafya Topluluğu)

Resim 3. Royal Geographical Society (İngiliz Kraliyet Coğrafya Topluluğu)

İngiliz Kraliyet Coğrafya Topluluğu, İngiltere'nin başkenti Londra'da faaliyet göstermektedir. Özel bir kuruluş olması nedeni ile Ulusal Arşiv ve Milli Kütüphaneden farklı olarak fotoğraf makinesiyle ücretsiz çekime izin verilmemekte, istenilen belgeler araştırmacılara ücret mukabilinde temin edilmektedir.

1830 tarihinde tesis edilen müessese, adeta İngiltere'nin güneş batmayan ülke olarak niteleneceği bir zaman dilimine hazırlık amacına matuf olarak kurulmuştur. XX. yüzyılın başlarında dünyanın yeniden şekillendirildiği bir ortamda Curzon, Bell, Cox başta olmak üzere İngiliz politika yürütücülerinin ve kurucularının kuruluşun dergisinde gözlem ve değerlendirilmelerini paylaştığı anlaşılmaktadır. Söz konusu bu isimlerden hariç olmak üzere yukarıda da değinilen F. R. Maunsell da yine kuruluşun dergisinde pek çok yayın gerçekleştirmiştir. Söz konusu bu yayınlar iki şekilde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi makale yazımı diğeri ise haritalandırılmış olan ve genellikle renkli hüviyette basılmış olan haritaların arşiv bölümünde yer bulması şeklindedir (RGS, 1907).

Sonuç

Tarih, insanoğlunun nereden geldiğini, günümüzde neler yaptığını ve gelecekteki yaşanılması muhtemel olayların öngörülerini sunan bir bilim dalıdır. Bunda hiç kuşkusuz ki geride kalan kanıtlar, belgeler birinci derecede öneme sahiptir. İşte bu nedenle bir arşiv kurma girişimlerinin İngiltere'deki yansıması da 1786 tarihinde toplu şekilde bir arşiv oluşturma düşüncesi ile teşkil edilmiş; 1838'de dağınık olarak tutulan kayıtların bir yerde toplanması düşüncesi 1851'de tek bir binada vücut bulmuştur.

Çalışmanın esas konusunu teşkil eden İngiliz arşivlerinin hiç kuşkusuz ki en önemlisi İngiliz Ulusal Arşividir (The National Archives). İngiltere'nin başkenti Londra'da bulunan arşivin Kew Gardens'ta bulunan binası aslında bütün devlet dairelerinin yazışmalarının toplandığı bir yer konumundadır. Söz konusu bu yerde çalışma yapmak isteyen bir araştırmacı haftanın 5 günü çalışma imkânına sahiptir.

Arşivin kendi çalışma sistematigi, hangi dönemin çalışılmasına bağlı olarak değişmektedir. Mikrofilmlerden, kuru kataloglara, basılı kataloglardan çevrimiçi kayıtlara varıncaya değin oldukça zengin ve bir o kadar da çalışması pratik bir müessese olan arşivde ne aradığını, nerede aradığını ve nasıl bulacağını bilmek araştırmacılar için son derece önemlidir.

Mikrofilmlerde bölümünde yapılacak bir çalışma için araştırmacının oldukça fazla zamana ihtiyacı vardır. Burada çalışmanın temel zorluğu hem kayıtların el yazmalarından oluşması hem de fotoğraflama imkânına rağmen, tüm karenin fotoğraflanmasının tek bir kareye sığmamasından ileri gelmektedir.

Kutu kataloglar ve basılı kataloglar bölümü çevrimiçi kayıtlara nazaran oldukça ayrıntılı tasnifin yapıldığı bir birimdir. Burada araştırmacılar aradığı tüm bilgileri rahatlıkla bulma imkânına sahip olmasına rağmen; bu bölümde çalışma yapmanın en büyük zorluğu fon kodlarının tespitindedir. Arşivin ilgili birimine çok

fazla raġbet olmamasından kaynaklı fon kodlarının nasıl tespit edileceği ile ilgili çeşitli dokümanlar hazırlanmıştır ancak bunların da tespiti için öncesinde bilgi sahibi olmak gereklidir.

İngiliz Ulusal Arşivi bünyesinde bulunan ve araştırmacılar için en rahat çalışma imkânının olduğu kısım çevrimiçi kayıtlardır. Söz konusu kayıtların herhangi bir fon kodu tespitine ihtiyaç duyulmaksızın bilgisayar ortamında tespit edildiği ve araştırmacıların kimlik kartlarını okutmak suretiyle rahatlıkla eriştikleri dosyalardaki en büyük sıkıntı dosyaların içerisinde Türkiye’dekinden farklı bir tasnif metodunun benimsenmesinden ileri gelmektedir. Söz konusu tasnifte bir dosya içerisinde birden fazla konu olabileği gibi nadiren de tek bir konunun işlendiği anlaşılmaktadır. Burada bir araştırmacı için aradığını bulmanın en pratik yolu dosyaların tamamının fotoğraflanması suretiyle tasnifin daha sonraya bırakılmasıdır.

İngiliz Ulusal Arşivi’nde n hariç bir de British Library ve Royal Geographical Society kurumlarının arşivleri vardır. Söz konusu arşivler ulusal arşive nazaran çalışma prensibi açısından bazı farklılıklara sahiptir. Bu farklılıklar kendi içerisinde hem avantaj hem de dezavantajlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu açıdan British Library özellikle el yazması raporların ve nadir bulunan kitapların muhafaza edildiği bir yer olması açısından Kraliyet Coğrafya Topluluğu ise seyyahların notlarını bünyesinde toplaması açısından son derece önemlidir.

British Library’de çalışmanın en önemli sıkıntılı yanı hantal bir çalışma temposu ve personelinin ilgisiz olmasıyken; Coğrafya Topluluğu’nun özel bir müessese olması dolayısıyla fotokopi ücretlerinin oldukça fazla olmasıdır.

Gerek Ulusal Arşiv ve British Library gerekse Coğrafya Topluluğu’nda yapılacak bir araştırma için en önemli kazanım dünyanın başka yerlerinde pek bulma imkânına sahip olunmayan derecede kaynak zenginliğine sahip olunması olmakla birlikte burada mutlaka dikkat edilmesi gereken husus, tespit edilen bir belgenin yerel kaynaklarla mutlaka karşılaştırma yapılmaya çalışılmasıdır. Bu durum söz konusu değilse belgeler mutlaka analitik bir düşünme süzgecinden geçirilmek suretiyle yapılmalıdır. Eğer belgeler ön kabul kullanılırsa İngilizlerin istedikleri şekilde bir tarih yazımı gerçekleştirilir ki bu da akademik bir yazım için asla arzu edilir bir husus değildir.

Etik Beyanı: Bu çalışma etik ve telif kurallarına uygun olarak yürütülmüştür. Arşiv belgeleri ve literatür kaynakları üzerinden yürütülen bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Kaynakça

- Cohen, S. A. (1976). *British Policy in Mesopotamia 1903-1914*. Londra: Ithaca.
- Darwin, J. (1999). An undeclared empire: the british in the middle east 1918-39. *The Journal of Imperial And Commonwealth History*, (27/2), p. 162.
- Ersoy, O. (1955). İngiliz devlet arşivi (public record office). *Türk Kütüphaneciliği*, (4/2), ss. 125-131.
- İnan, S. (2012/II). İngiliz arşivlerinde araştırma yapma ve çalışma. *Belgi*, (4), ss. 482-486.
- İngiliz Dışişleri Bakanlığı. (1969). The foreign office list and diplomatic and consular year book - 1920. Londra: Krau.
- Kaymaz, İ. Ş. (2006). *Mezopotamya'da Emperyalist Kapışma ve Yerleşme*. İstanbul: Kaynak.
- Kennedy, P. M. (Yaz 1984). The first world war and the international power system. *International Security*, (9/1), 9.
- Kurat, A.N. (Mart 1949). İngiliz devlet Arşivi'nde ve kütüphanelerinde Türkiye tarihine ait bazı malzemeye dair. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (VII/1), ss. 1-25.
- Maunsell, F. R. (Mayıs 1897). The mesopotamian petroleum field. *The Geographical Journal*, (9/5), pp. 528-532.
- Mejcher, H. (1976). *Imperial quest for oil: iraq 1910-1928*, Oxford: The Middle East Centre St. Antony's College.
- Mejcher, H. (Ekim 1972). Oil and british policy towards mesopotamia 1914-1918. *Middle Eastern Studies*, (8/3), pp. 377-391.
- RGS, Kavalla-1913, 100137.
- RGS, Station on the hejaz railway-1907, 091570.
- Silverfarb, D. (1986). *Britain's Informal Empire in The Middle East, A Case Study of Iraq, 1929-1941*, Xorford: Oxford Üniversitesi.
- TNA, AIR 20/512.
- TNA, AIR 20/513.
- TNA, AIR 20/513. (1 Eylül 1919), from h. q, pp. 64-66.
- TNA, AIR 20/513. (25 Ağustos 1919), from britforce Constantinople to General Baghdad, 57.
- TNA, AIR 20/513. (25 Eylül 1919), From major noel, aleppo to political baghdad, 105.
- TNA, AIR 20/513. (26 Eylül 1919), From major noel, malatia to political baghdad repeated cairo and constantinople, 103.

- TNA, AIR 20/513. (28 Haziran 1919), Copy of a memorandum no. 1. a, 37.
- TNA, AIR 20/513. (29 Ağustos 1919), Summary of events in case of Mahmud Khan Dizli and Mahmud Khan Kanisanan, 61.
- TNA, AIR 20/513. (3 Nisan 1920), From Mustapha Kemal, in the name of the representativecommittee to all the committees of the defence of rights, pp. 241-249.
- TNA, AIR 20/513. (3 Nisan 1920), The following miscellaneous information is derived from varios sources, pp. 366-367.
- TNA, AIR 20/513. (5 Ağustos 1919), Kurdish tribes between revanduz and zaho, From Baghdad To General Officer Commanding, 7.
- TNA, AIR 20/513. (5 Ağustos 1919), Notes on the present kurdish situation supplied by Nasir Efendi, Dragoman to Major Noel, From General Head Quarters, 15.
- TNA, AIR 20/513. (9 Ağustos 1919), List of Erbil leaders in s. Kurdistan and their fate, 30.
- TNA, AIR 20/513. (9 Ağustos 1919), List of the casualties.
- TNA, AIR 20/513. (9 Ağustos 1920), Copy of a secret letter, 368.
- TNA, AIR 20/708.
- TNA, AIR 20/714.
- TNA, AIR 23/256.
- TNA, AIR 23/347.
- TNA, AIR 23/352.
- TNA, AIR 23/367.
- TNA, AIR 23/370.
- TNA, FO 141/806.
- TNA, FO 371/2221.
- TNA, FO 371/4159.
- TNA, FO 371/4159. (17 Ekim 1919), Nationalist movament, 142333.
- TNA, FO 371/4159. (2 Eylül 1919), Nationalist movament in Türkiye, 135892.
- TNA, FO 371/4159. (22 Ekim 1919), Political situation, 144381.
- TNA, FO 371/4159. (29 Ekim 1919), Political situation, 146628.
- TNA, FO 371/4159. (7 Ekim 1919), British high commission, Constantinople, 137896.
- TNA, FO 371/4159. (9 Ekim 1919), From Colonel Meinertzhagen, 139690.
- TNA, FO 371/4161.
- TNA, FO 371/4192.
- TNA, FO 371/4193.

- TNA, FO 371/5042.
- TNA, FO 371/5046.
- TNA, FO 371/5051.
- TNA, FO 371/5055.
- TNA, FO 371/5063.
- TNA, FO 371/5069.
- TNA, FO 371/5089.
- TNA, FO 371/6342.
- TNA, FO 371/6343.
- TNA, FO 371/6347.
- TNA, FO 371/6353.
- TNA, FO 371/6464.
- TNA, FO 371/6469.
- TNA, FO 371/7781.
- TNA, FO 371/9006 (24 Ekim 1923), Mosul frontier, (E-10449), 209.
- TNA, FO 371/9120.
- TNA, FO 395/332.
- TNA, FO 608/275.
- TNA, WO 106/64.
- TNA, WO 106/64. (1 Aralık 1914), Kurdish tribes of bohtan, pp. 1-2.
- TNA, WO 106/64. (1 Ocak 1918), Geographical notes on northern palastine, pp. 9-22.
- TNA, WO 106/64. (18 Haziran 1918), Turkish-Persian frontier, pp. 52-61.
- TNA, WO 106/64. (1918), Soma-panderma railway, datailed description, pp. 95-106.
- TNA, WO 106/64. (21 Temmuz 1918), Suggested railway from baghdad to kermanshah by mendali, pp. 72-75.
- TNA, WO 106/64. (29 Eylül 1919), From Broussa to g.o.c. 3rd army corps, Sivas, 360.
- TNA, WO 106/64. (7 Kasım 1918), Eastern Türkiye in asia, population of principal – before the war, pp. 210-213.
- William, S. (Kış 1981). International politics and Iraqi oil, 1918-1928: a study in Anglo-American diplomacy, *The Business History Review*, (55/4), pp. 517-540.

Ekler

Ek 1: Çipli Kimlik Belgesi Örneği

Ek 2: Kutu Kataloglar İçin Tasnif Örneği

444	10015	11	Further arrivals of German officers for.
444	8097	11	Purchase of mountain howitzers in Germany + Austria.
444	8100	11	Inhabitants of Cyprus + Egypt to be enlisted unconditionally.
444	12077	11	Debates on Turkish Army Budget for 1921.

EK 3: Basılı Kataloglarda 1920 Yılına Ait Bir Örnek (İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 1969)

<p>Turkey (Nationalist Movement) (continued). Turkish Govt. express regret for Nationalist attack on Ismid. E7271/3/44.</p> <p>Allied High Commissioners propose Turkish Govt. Mission to Anatolia after Peace Treaty signed to endeavour to obtain voluntary acceptance by Nationalists of Peace Treaty and warn Mustapha Kemal of danger of his policy. E9171/E9706/E10023/E10185/3/44.</p> <p>Question of its being accompanied by representatives of Allied High Commissioners. Treaty to be ratified first by Turkey. E11837/E11862/E11658/3/44.</p> <p>Successful armed resistance by Nationalists impossible: Mustafa Kemal's efforts to instil further confidence. E10707/262/44.</p> <p>Suggested interview between Kiazim Pasha and a British representative to bring about understanding between Moderate Nationalists and Govt. E11377/3/44.</p> <p>Agencies of Ottoman Public Debt pillaged by Nationalists. E11330/3659/44.</p> <p>As to amnesty for all Nationalists excepting leaders: attempts at conciliation by Turkish Govt. E11837/3/44.</p>	<p>Turkey (Nationalist Movement: Military Strength) (continued). General mobilisation ordered by Kemal. Army becoming stronger: organised by Ali Fuad. E13945/262/44/E14961/106/44.</p> <p>Estimate of Nationalist troops and munitions. E840/3/44.</p> <p>Review of extent and military strength of movement: W.O. memo. E1917/3/44.</p> <p>Italian estimate of strength of Kemal's forces. E5767/3/44.</p> <p>Turkey (Nationalist Movement: In Thrace). Jafar Tayar's departure from Adrianople for Smyrna. Alleged collapse of his movement. E3742/E4407/3/44.</p> <p>Jafar Tayar's movement in Thrace: Bulgarian Prime Minister's declaration of policy. C3576/328/19.</p> <p>Activity in Thrace: Jafar Tayar's defiant attitude towards Allies. E1743/E1774/E1998/E2048/E2077/E3227/E3713/3/44.</p> <p>Turkey (Nationalist Movement: Relations with Russia). Relations with Bolshevik Russia. P.Q. as to.</p>
---	--